

LINGUOPOETIC INTERPRETATION OF LITERARY LANGUAGE AND FIGURATIVE DEVICES IN OMON MATJON'S POETRY

Doniyeva Rayhonoy Akmal qizi

Researcher

rayhonoydoniyeva@gmail.com

Abstract

This paper analyzes the linguopoetic features of the poetry of Omon Matjon (1943–2020), People's Poet of Uzbekistan. It highlights the harmony between artistic language and the national spirit in the poet's work; the role of phonetic and lexical devices in creating melody and meaning; the function of syntactic repetition and direct address in enhancing expressiveness; and the role of imagery-such as simile, personification, metaphor, and symbol-in deepening poetic content. The study is based on the poet's verses dedicated to the theme of spring and examples illustrating his interpretation of historical figures.

Keywords

Omon Matjon, linguopoetics, artistic language, poetic syntax, simile, personification, metaphor, symbol, national spirit, Uzbek poetry.

OMON MATJON SHE'RIYATIDA BADIY TIL VA TASVIRIY VOSITALARNING LINGVOPOETIK TALQINI

Doniyeva Rayhonoy Akmal qizi

tadqiqotchi

rayhonoydoniyeva@gmail.com

Annotatsiya. Tezisdan O'zbekiston xalq shoiri Omon Matjon (1943–2020) she'riyatining lingvopoetik xususiyatlari tahlil qilinadi. Shoir ijodida badiiy tilning milliy ruh bilan uyg'unligi, fonetik va leksik vositalarning ohangdorlik hamda ma'no yaratishdagi o'rni, sintaktik takror va murojaatning ta'sirchanlikni oshirishdagi vazifasi, shuningdek tashbeh, jonlantirish, metafora va ramz kabi tasviriyl vositalarning poetik

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-6, 2026

mazmunni chuqurlashtirishdagi roli yoritiladi. Tadqiqotda shoirning bahor mavzusidagi she'rlari va tarixiy shaxslar talqinidagi misollar asos qilib olindi.

Kalit soʻzlar: Omon Matjon, lingvopoetika, badiiy til, poetik sintaksis, tashbeh, jonlantirish, metafora, ramz, milliy ruh, oʻzbek she'riyati.

Аннотация. В статье анализируются лингвопоэтические особенности творчества народного поэта Узбекистана Омона Матжона (1943–2020). Рассматриваются гармония художественного языка и национального духа в произведениях поэта; роль фонетических и лексических средств в создании мелодики и смысловой наполненности; функции синтаксического повтора и прямого обращения в усилении выразительности; а также роль образных средств - таких как сравнение, олицетворение, метафора и символ - в углублении поэтического содержания. Исследование базируется на стихотворениях поэта, посвященных теме весны, и примерах, иллюстрирующих его трактовку образов исторических личностей.

Ключевые слова: Омон Матжон, лингвопоэтика, художественный язык, поэтический синтаксис, сравнение, олицетворение, метафора, символ, национальный дух, узбекская поэзия.

Kirish

Omon Matjon (1943–2020) zamonaviy oʻzbek she'riyatining yirik namoyandalaridan biri, Oʻzbekiston xalq shoiri boʻlib, qariyb yigirmata she'riy toʻplam, dostonlar va dramatik asarlar muallifidir. Uning ijodida vatan va xalq taqdiri, adolat, ma'naviy goʻzallik, insonning ichki dunyosi kabi mavzular samimiy, “koʻngil tili” bilan ifodalanadi [4; 5; 11]. Shoir milliy qadriyatlarni zamonaviy poetik tafakkur bilan uygʻunlashtirgani sababli uning she'riyati lingvopoetik nuqtayi nazardan alohida e'tiborga loyiq.

Lingvopoetika badiiy matndagi til birliklarining estetik vazifasini, ya'ni soʻz, shakl va gap qurilishining poetik ma'no hosil qilishdagi oʻrnini oʻrganadi [7; 8; 9]. R. Jakobson

ta'rifi ko'ra, she'riy vazifa nutqning o'zini, uning tovush va tuzilish jihatlarini diqqat markaziga olib chiqadi [13]. Mazkur tezisning maqsadi Omon Matjon she'riyatida badiiy til, fonetik-leksik vositalar, poetik sintaksis va tasviriylar qanday o'zaro bog'lanib, shoir uslubini shakllantirishini aniqlashdir. Tahlil materiali sifatida shoirning "Seni yaxshi ko'raman", "Ming bir yog'du", "Iymon yog'dusi" to'plamlaridagi she'rlar va tarixiy mavzudagi asarlari olindi [2; 3; 4]; usul sifatida tavsifiy va lingvopoetik tahlil qo'llandi.

Badiiy til va milliy ruh uyg'unligi

Omon Matjon she'rlarining tili sodda, ravon va ta'sirchan bo'lib, tabiiy tuyg'u orqali kitobxonni o'ziga tortadi. Shoir jonli so'zlashuv nutqidan, xalqona ifodalardan va mumtoz she'riyatga xos so'zlardan o'rinli foydalanadi. Bu uslub uning she'riyatida milliylik va zamonaviylikni birga ushlab turuvchi asosiy omillardan biridir.

Milliy ruh shoir asarlarida tarixiy shaxslar talqini orqali ham yorqin namoyon bo'ladi. U Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Najmiddin Kubro, Beruniy, Xorazmiy, Ahmad Yassaviy, Pahlavon Mahmud kabi siymolarning she'riy qiyofasini yaratib, ular orqali bugungi kun dardlari va xalq taqdiri haqidagi fikrlarni bayon etadi. Masalan, "O'n uchinchi eshik" she'rida Beruniy qalbi va G'azna hukmdori Mahmud saroyidagi muhit tasvirlanib, aql-zakovat egasi bilan zolim hokimiyat o'rtasidagi qarama-qarshilik ochiladi; asarda tarixiy lavhalar va dialogik ziddiyat jamiyatning allomalarga munosabatini tanqid qilish vositasiga aylanadi. Bunday matnlarda tarixiy leksika va tasviriylar detallar poetik mazmunni zamonaviy ma'noga bog'laydi.

Fonetik va leksik vositalar

Shoir she'rlarida ohangdorlik, avvalo, takror, refren va qofiya tizimi orqali ta'minlanadi. Masalan, bahor haqidagi she'rlarning birida har bandning oxirida takrorlanuvchi "Bahor, kimligingni ayon et bu gal" misrasi refren vazifasini bajarib, she'rning ichki ritmini mustahkamlaydi va lirik qahramonning bahorga bo'lgan savol-

iltijosini kuchaytiradi [6]. Misradagi "gal" so'zi ("galdagi", "bu safar" ma'nosida) she'riy nutqni so'zlashuv ohangiga yaqinlashtiradi.

Leksik qatlamda mumtoz she'riyat an'anasiga xos ifodalar zamonaviy so'zlar bilan yonma-yon keladi. "Bahorning sho'x suvlari yanglig'" misrasidagi "yanglig'" (kabi) so'zi eskirgan, yuksak uslubiy bo'yoqdor taqqos vositasi bo'lsa, "sho'x" so'zi suvga jonli, harakatchan xususiyat beruvchi epitetdir [2; 6]. "Yillar o'tib borar chaqmoqlarsimon" misrasida esa "-simon" qo'shimchasi taqqoslash ma'nosini morfologik yo'l bilan ifodalab, vaqtning shiddatli o'tishini bir so'z ichida tasvirlaydi [6; 10]. Demak, shoir milliy ruhni faqat mavzu orqali emas, balki so'z tanlash va shakl hosil qilish usullari orqali ham ifodalaydi.

Poetik sintaksis

Omon Matjon she'riyatida sintaktik qurilma ko'pincha lirik qahramonning murojaati asosiga quriladi. Bahorga qaratilgan she'rda shoir tabiat hodisasiga insondek so'zlaydi: unga buyruq-iltijo shaklida murojaat qiladi, undov va xitob orqali hayajonini ifodalaydi [6]. Bunday apostrofa va undalma she'rda dialogik vaziyat yaratadi, kitobxonni lirik kechinma ishtirokchisiga aylantiradi.

Sintaktik takror (refren) she'rning kompozitsion butunligini ta'minlash bilan birga, mazmun rivojini ham ko'rsatadi: dastlabki bandlarda tashqi manzara tasviri ustun bo'lsa, keyingi bandlarda fikr umr o'tkinchiligi, fasllar almashinuvi, inson va tabiat birligi haqidagi falsafiy mulohazaga ko'tariladi [6]. Shu tariqa poetik sintaksis mazmuniy o'sishning (tasvirdan mushohadaga) formal ifodasi bo'lib xizmat qiladi.

Tasviriy vositalar va obrazlilik

Shoir she'riyatida tashbeh, jonlantirish (tashxis), metafora va ramz o'zaro bog'lanib, yaxlit obrazlar tizimini hosil qiladi. Tashbeh uchun "Bahorning sho'x suvlari yanglig'" kabi misralar misol bo'ladi; shuningdek, bahor tasviridagi she'rlarning birida tog' qori salla, buloq esa oqib turgan manbaga qiyoslanadi, o'tning yer bag'ridan o'sib

“ZAMONAVIY TA’LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI”
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-6, 2026

chiqishi esa gumbazda paydo bo‘lgan yoriqqa o‘xshatiladi [6]. Bu qiyoslar o‘quvchi ko‘z oldida jonli, harakatdagi manzara yaratadi.

Jonlantirish shoir uchun asosiy usullardan biridir: “Uyg‘onish” she’rida bahor qishning changalini bo‘shatib, yerni uyg‘otadigan jonli mavjudot sifatida gavdalanadi, “Quyoshdan bir nurli ko‘chki qo‘zg‘otgan” misrasida esa nur “ko‘chki”ga aylanib, metaforik kuch kasb etadi [6]. “Seni yaxshi ko‘raman” to‘plamidagi she’rlarda bahor yoshlik va hayotiy kuch bilan bog‘lanadi, shoir qonini bahor soylariga qiyoslaydi; boshqa she’rda esa bahor sayyoh qiyofasida tepaliklarda lola gulxanlarini yoqib, har yili og‘riqli xotirani qayta uyg‘otadi [2; 6].

Ramziy ma’no ayniqsa bahor timsolida yaqqol seziladi: shoir uchun bahor faqat go‘zallik emas, u inson umrining o‘tkinchiligi, hayotning doim ham shodlikdan iborat bo‘lmasligi va hech kim abadiy yosh qolmasligi haqidagi eslatmadir [6]. Shu bois tabiat tasviri uning she’rlarida doimo falsafiy mushohada bilan yakunlanadi.

Xulosa

Omon Matjon she’riyatining lingvopoetik tahlili shuni ko‘rsatadiki, shoir tili sodda va tabiiy bo‘lishi bilan birga, yuksak badiiy mahorat bilan sayqallangan. Fonetik takror va refren, arxaik hamda so‘zlashuv leksikasining uyg‘unligi, murojaatga asoslangan sintaksis hamda tashbeh, jonlantirish, metafora va ramzdan iborat tasviriy tizim shoir uslubining asosiy belgilarini tashkil etadi. Milliy ruh bu she’riyatda mavzu darajasida emas, til birliklarini tanlash va ularni poetik tashkil etish darajasida ham namoyon bo‘ladi. Shoir merosini lingvopoetik jihatdan kengroq, jumladan, uning dostonlari va tarixiy mavzudagi asarlari misolida o‘rganish istiqbolli ilmiy yo‘nalish hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Omon Matjon. Yonayotgan daraxt. T.: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san‘at nashriyoti, 1977.
2. Omon Matjon. Seni yaxshi ko‘raman. T.: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san‘at nashriyoti, 1981.

"ZAMONAVIY TA'LIM VA TILSHUNOSLIK RIVOJI"
nomli respublika ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-6, 2026

3. Omon Matjon. Ming bir yogʻdu. T.: Gʻafur Gʻulom nomidagi Adabiyot va sanʼat nashriyoti, 1989.
4. Omon Matjon. Iymon yogʻdusi: Sheʼrlar, dostonlar. T.: Gʻafur Gʻulom nomidagi Adabiyot va sanʼat nashriyoti, 1995.
5. Omon Matjon. El birla boʻl. T.: Sharq, 2019.
6. Abdusharifova S. Omon Matjon sheʼriyatida bahor tasviri // Xorijiy lingvistika va lingvodidaktika. 2025. Maxsus son 6.
7. Yoʻldoshev M. Badiiy matn lingvopoetikasi. T.: Fan, 2008.
8. Yoʻldoshev M. Badiiy matn va uning lingvopoetik tahlili asoslari. T.: Fan, 2007.
9. Quronov D., Mamajonov Z., Sheraliyeva M. Adabiyotshunoslik lugʻati. T.: Akademnashr, 2013.
10. Mahmudov N., Nurmonov A. Oʻzbek tilining nazariy grammatikasi. T.: Oʻqituvchi, 1995.
11. Rahimjonov N. Badiiyat – bosh mezon. T.: Akademnashr, 2016.
12. Qoʻchqorova M. Oʻzim oʻz qalbimning boʻlsam Kolumbi // Sharq yulduzi. 2013. 1-son.
13. Jakobson R. Linguistics and Poetics // Style in Language. Cambridge (Mass.): MIT Press, 1960. P. 350–377.